

10. A szenvedés kelet-európai koncepciója

Néhány évvel ezelőtt egy nagy amerikai filmes magazin arra kérte olvasóit, hogy vegyenek részt új filmötletekre kiírt pályázaton. A kötelezően előírt különféle feltételek között volt egy különös, melynek figyelmen kívül hagyása bármely ötletet kizárt volna. És ez a feltétel a „happy and” volt. Minden filmötletnek „happy end”-del kellett végződnie, amúgy egyáltalán nem számíthatott sikerre. Másként egyszerűen nem felelne meg az amerikai közönség ízlésének. Egy másik amerikai magazin hasonló követelményekkel hirdetett versenyt, de az oda benevezett történeteknek „igazságosnak” kellett lenni, de ezeknek is happy end-del kellett végződniük, mivel az amerikai olvasó nem viseli el az olyan történeteket, melyek lehet, hogy igazságosak, de nincs „happy end”-jük. Az amerikai tendenciáknak ezek a példái megmutatják az amerikaiak szenvedésekhez való viszonyát. A szenvedés egy amerikai számára olyasvalami, aminek egyáltalán nem szabadna jelen lenni az életben. El kell távolítani az életből. És ha folytatja a jelenlétét, ha még mindig kísért az élet minden sötét zugában, akkor ez amiatt van, hogy a civilizáció nem elég fejlett. Eljön azonban az idő, amikor a civilizáció fejlődése véget vet a szenvedésnek. Az emberi lények akkor már anyagilag mindannyian biztonságban lesznek. Vagy egészségesek lesznek, vagy ha megbetegsznek, akkor altatószerek, tabletták segítségével teljesen megszabadulnak a betegségtől, és akkor hosszú életet élvezhetnek. Amíg azonban ezt nem érik el, a fájdalmakat ugyanúgy szégyellni kell, mint ahogyan szégyenlik a test alsóbbrendű folyamatait. Mivel a szenvedés jelenléte értelmetlen, és szégyellni való.

A szenvedés tendenciáját, mint valami értelmetlent és olyat, amit el kell kerülni, az amerikai író, Milford olyan formában mutatja meg, amely a szenvedés tagadásának végső gyakorlati következménye. Két művében, „*A Halál Botránya*” és „*Az Élet Botránya*” címűben erőteljesen posztulálja nemcsak a szenvedésnek, hanem annak legmagasabb formájának, a halálnak is a *szégyenletességét*. A fájdalomtól és haláltól való megszabadulás lehetőségét a „pozitívrá” való koncentráció erős impulzusában látta, teljes mértékben figyelmen kívül hagyva a szenvedést.

Az abszolút „pozitivitásra” való ilyen törekvések, melyeken keresztül a szenvedéseket száműzni kell, az amerikaiak mélyen gyökerező hajtóerejét képviselik: ez Amerika titkainak kulcsa. A létezés egyik titka azonban az, hogy minden jelentős dolognak megvan valahol a polaritása. Minden lénynek megvan az ellentéte, minden ideológiának megvan a vele szemben álló ideológiája, minden kultúrának megvan a vele szemben álló kultúrája. Az amerikai kultúra földi növekvésével egyidejűleg a Föld egy másik helyén a polaritása jelent meg. Ez pedig a Kelet-Európában fejlődő kultúra.

A ruszinizmus és az amerikanizmus egymással polárisan ellentétben áll. Ez a polaritás pedig sehol máshol nem jelenik eklatánsabb módon, mint a *szenvedésről* alkotott felfogásban. Amilyen mértékben tagadják a szenvedést Amerikában, annyira *igenlik* Oroszországban. A szenvedésnek ezt az oroszországi igenlését próbáltuk egy nézőpontból felvázolni a „Kityezs Szent Városának Legendája” c. cikkünkben. Megvizsgáltuk, hogy a szenvedés hogyan jelent meg e legenda kapcsán. De a „szenvedés bölcsességének” teljesebb és tudatosabb kifejezése az orosz szellemiség jelentős képviselőjének, Fjodor Mihajlovsz Dosztojevszkijnek a műveiben található meg.

Dosztojevszkij hatalmas művészeti munkássága meghatározott nézeteket fejt ki. Minden műve az az eszköz, amelyen keresztül élön és világosan tárt fel az emberiség számára bizonyos, mélyen a lelkébe elültetett igazságokat. És ezek az igazságok, melyeket az emberiség elé tárt, nem egyszerűen az ő személyes meggyőződései voltak. Sokkal inkább azt a bölcsességet fejezte ki szavak segítségével, amely az orosz népi lélek mélyén lakozik. Ezek az igazságok a *szenvedés és a bűn* különös

értelmezésében álltak. A szenvedés az ő számára valami olyan, amit nem kell megúszni. A szenvedés értékes. És ettől a szenvedéstől minden szenvedő ember szert tesz valamire. A szenvedés az embernek hatalmas értéket ad. Zoszima sztarec térdre borul Dmitrij Karamazov előtt, amikor felismeri, hogy milyen szenvedések várnak Dmitrijre. (A Karamazov-testvérek). A szent ember meghajol a fegyelmezetlen, heves fiatalember előtt, mivel annak jövőbeni szenvedése előtt hajol meg. Zoszimának ebben a figyelemre méltó cselekedetében még valami több is van. Kiegészítésként tartalmazza az összes ember hálájának kifejezését mindazért, amit Dmitrij majd elszened. Mivel minden szenvedő – még a gonosztevő is – minden emberért szenved. Az egész emberiség beteg, és az emberiségnek ez a betegsége a kritikus pontját egy konkrét individualitásban találja meg, és rajta keresztül a teher levétetik a többiekre. Ahogyan a tályogban a szervezet összes mérge egy helyen koncentrálódik, hogy a szervezet mint egész megszabaduljon a méregtől (mivel ha a szervezet egy része magára koncentrálja a mérgeanyag nagy mennyiségét, a szervezet mint egész, felszabadul, úgy minden szenvedő, még az is, akit a gonosz sötét erői uralnak, akit a gonosz körbeölel, az emberiségben azt a helyet képviseli, ahol az összes mérge összegyűlik a többiek üdvére. Ezért Zoszim „térdre borulással” kifejezett hálájának mély értelme van, mivel a karamazovi „mérgeanyag” Dmitrijben a végletekig felhalmozódott.

És ez így van minden szenvedéssel. A szenvedés sohasem csupán egyetlen individualitás „személyes problémája”, hanem az egész emberiséget érinti. Így a Dosztojevszkij-féle szenvedés-koncepció első tézise a következő:

mindenki szenved mindenkiért.

Dosztojevszkij rámutat, hogy ez a két szenvedés-típus hogyan tud egybefolyni. Rámutat, hogyan tud minden büntetés [bűnhődés] a magasabb élet gyermeki átélésébe átalakulni. Minden büntetés igazságtalan, gyötrő, amíg az ember fel nem ismeri a bűnét. Ugyanakkor ha felismeri, akkor ez már a magasabb élethez való felébredés, és a büntetés megszűnik büntetésnek lenni, a fájdalom át inkább a magasabb emberbe való megszületés folyamata lesz.

Igazságosság csak akkor létezhet, ha a bűn el lett ismerve, és a büntetést önként kívánják. Amikor azonban ez megtörténik, akkor a szellemi világból a kegyelem folyamata kapcsolódik be; akkor az igazságosság világossá a fénytől, amely az ember belsejéből kezd sugározni. Ahhoz hasonlóan, ahogy a Hold nappal a napfénytől elhomályosul, ugyanúgy az igazságos büntetést is elhomályosítja a Nap fénye – a kegyelem, amely mindig ragyog a humanitás mélyeiben.

A második tézis a következőképpen formálható meg:

minden büntetés átváltoztatható önfeláldozássá, a magasabb ember gyermeki átélésévé.

Ilyen felfogás csak akkor lehetséges, ha az emberben megvan annak erős érzése, hogy minden emberhez, az emberiség egységéhez tartozik. Ebből az érzésből születik meg Dosztojevszkij másik alapvető felfogása: minden gonosztett forrásánál sokkal több bűnös ember van, mint ahogy azt el tudnánk képzelni. Az egész felelős minden részéért. Így például a Karamazov-fivérek bűnösök voltak az apjuk meggyilkolásában. Dmitrij akarta ezt megtenni (habár nem tette meg). Iván tudott a tervről és nem akadályozta meg azt. Aljosa képtelen volt ezt megakadályozni, ebben áll az ő bűne. A gyilkosságot Szmergyakov lakáj keze végzi el, de a kezét irányító erők másokhoz tartoztak. És így van ez minden közösségben. *Sokan hibásak*, amikor egy ember vétkezik. A tudat jövőbeni fejlődésében nem csupán a saját tetteinket, hanem mások tetteit is szükséges lesz a tudat szférájába befogadni. A tudat képes tágulni, felébredhet a saját végső határáig, ha az ember felismeri a következő tény: az egésznek vagy egy tagja. És ennek a ténynek az élő érzékelése vezet bennünket a Dosztojevszkij által felállított harmadik tézis felismeréséhez:

az individuális gonosztettben sokan bűnösök.

Ha az ember nemcsak fizikailag, hanem morálisan is egy egész, ha elfogadja, hogy az egyes személyiség szenvedése és bűne mindenkit érint, akkor egy kérdés merül fel. Mi a helyzet akkor a fénnel, mindazzal, ami jó és igaz? Ha bárki sötétsége, fájdalma, bűne mindenkit érint, nem ugyanígy kell-e lenni a boldogsággal, örömmel, jósággal? Nem az egész emberiség rendelkezik-e mindazzal, ami virágzik?

Ilyen kérdést feltéve figyelmünket a legfontosabbra, Dosztojevszkij fogalmai közül a legfontosabbra irányítjuk. Hiszen valójában annak az erőnek a természetéről érdeklődünk, amely belül képes a büntetést önfeláldozássá alakítani, amely a szenvedést értékessé teszi, amely mindenki számára lehetővé teszi mindenki bűnét hordozni. Ez az erő, amelyik minden szenvedést szentté tesz, amely bármely büntetést önfeláldozássá képes alakítani, amely a tudat napja, az a Fény, „mely megvilágosít minden embert, aki ebbe a világba jött” – ez az erő: Krisztus. Krisztus Dosztojevszkij számára nem dogma és nem eszménykép. Ő valóban jelen van mindenütt, ahol a szenvedés oly módon van jelen, hogy az ember térdre akar előtte borulni. Mindenütt, ahol a büntetés a belső átalakulás csodája által önfeláldozásként kezd felragyogni minden ember számára. Amikor fény ível át saját lelked rejtett törekvésén, amely felelőssé tesz azokért a dolgokért és tettekért is, melyektől ellenkező esetben elfordultál volna – akkor Krisztus van jelen. És Dosztojevszkij „szenvadás-bölcsességének” ez az utolsó és legfőbb tézise:

minden szenvedés Krisztus szellemének leheleteként fogható fel az emberi lelkekben.

Dosztojevszkijnek a szenvedéshez való viszonya jellemző Oroszországra, ugyanúgy ahogy Milford szenvedéshez (mint valami értelmetlenséghez) való viszonya Amerikát jellemzi. Amerikában ugyanolyan természetesen utasítják el a szenvedést, amennyire természetesen igenlik azt Oroszországban. Az orosz szellemi élet számára – sőt az orosz sors számára is – a „happy end” ugyanannyira furcsa, mint amennyire furcsa az amerikaiak számára az orosz önostorozás hajlama. Dosztojevszkij műveiben nincsen „happy and”; hanem a hőseit körülvevő szenvedések és gyötrelmek felhőin át gyakran annak a lénynek a fénye tör át, aki

a kulcs a szenvedés igenlésének titkos rejtélyéhez.

Az ember istenné válásának rejtélyéhez.